

**A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
évkönyve
LXVI. évfolyam**

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LXVI. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. • E-MAIL: INFO@JOSAMUZEUM.HU

NYÍREGYHÁZA, 2024

Főszerkesztő:
Dr. Rémiás Tibor

Szerkesztette:
Dr. Holmár Zoltán – Dr. Rémiás Tibor

Korrektorok:
Dr. Holmár Zoltán – Laskayné Szőlősi Katalin

Angol fordítás:
Juhász Myrtil

Lektorok:
Dr. Bene János
Dr. Bodnár Zsuzsanna
Dr. Istvánovits Eszter
Dr. János István
Dr. Németh Péter

Készült
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Jósa András Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával
2025-ben.

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum
(e-mail cím: info@josamuzeum.hu)
Felelős kiadó: **Dr. Rémiás Tibor** múzeumigazgató
Készült 200 példányban, A/4 formátumban, 27,5 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**
Nyomdai munkálatok: **Grafit Nyomda „R” Kft.**
Felelős vezető: **Ördögh J. Gábor**

Tartalom Contents

TIRPÁKOK – 200 ÉVES AZ ÖRÖKVÁLTSÁG

Bácskainé Pristyák Erika

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai	9
<i>Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads</i>	33

Bánszki Hajnalka

Nyíregyháza város történetéről készült első összefoglalók	35
<i>The First Summaries of the History of the City of Nyíregyháza</i>	45

Minya Károly

Tirpák szavak és nevek	47
<i>Tirpák Words and Names</i>	56

Kujbusné Mecsei Éva

Nagy pillanatok a megváltkozott Nyíregyháza 18–19. századi életében	57
<i>Great Moments in the Life of the Redeemed Nyíregyháza in the 18th and 19th Centuries</i>	67

Zsoldos Ildikó

Dr. Meskó László (1851–1922) karrierútja a koalíciós Wekerle-kormány megalakulásáig	69
<i>The Career of Dr. László Meskó (1851–1922) until the Formation of the Wekerle Coalition Government</i>	87

Madár Ximena

Nyíregyháza 1924. évi centenáriumi kiállítása és a városi gyűjtemény létrejötte	89
<i>The 1924 Centennial Exhibition of Nyíregyháza and the Creation of the City Collection</i>	99

Rémiás Tibor

Tirpák kulturális örökség és hagyományok ápolása, kutatása

Márkus Mihály levelezése tekintetében 101

The preservation and research of the cultural heritage and traditions

of Tirpák in relation to the correspondence of Mihály Márkus 153

RÉGÉSZET

Jakab Attila

Beszámoló a tiszakőrödi református templom kutatásáról 159

Report on the Research of the Reformed Church in Tiszaköröd 172

Belbe Sebastian – Jakab Attila

Árpád-kori ház és leletanyaga Vásárosnamény területéről 173

Árpadian-era dwelling and archaeological finds from the area

of Vásárosnamény 197

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról 199

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard from Tiszaköröd 249

Szabó Renáta

Kora újkori kerámia a vámosatyai várból 261

Early Modern Ceramics from Vámosatya Castle 305

TÖRTÉNELEM

Ulrich Attila

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása

a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után 307

Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties

after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy 322

Mohácsi Endre

„Ha mi hírei lesznek keg yelmednek, kegyelmed adja értésemre

mindjárt!” Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány

levelei Dóczy András szatmári kapitányhoz 323

“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”

Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper

Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár 342

Bene János

- Elemi népiskola létesítése a simapusztai Hosszúhátan
a 20. század elején** 343
*Establishment of an Elementary School in Hosszúhát,
Simapuszta at the Beginning of the 20th Century* 351

Zsoldos Ildikó

- Dr. Meskó László politikai szerepvállalásai 1906-tól 1922-ig** 353
Dr. László Meskó's political involvements from 1906 to 1922 368

Holmár Zoltán

- A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor
penzügyminisztersége (1921–1924) idején** 369
*The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during
Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)* 387

Kertész Tünde Fruzsina

- Kállay Miklós az Amerikai Egyesült Államokban
1953–1955 között** 389
*Miklós Kállay in the United States of America between
1953 and 1955* 400

NÉPRAJZ

Páll István

- Történeti és néprajzi adatok a Felső-Tisza vidéke
és környékének 18–19. századi favázás építkezéséhez** 401
*Historical and Ethnographic Data on the Timber-framed
Construction of the Upper Tisza Region and its Surroundings
in the 18th and 19th Centuries* 415

MÚZEUMPEDAGÓGIA

Lakatos Bernadett

- A Jósa András Múzeum kiállítási stratégiájának fejlesztése** 417
Development of the Exhibition Strategy of the András Jósa Museum .. 425

BIBLIOGRÁFIA

L. Szőlősi Katalin

**A nyíregyházi Jósza András Múzeum és tagintézményei
munkatársainak 2024. évi publikációi 427**

Helységnévazonosító 433
Concordance of geographic names

Rövidítések 435
Abbreviations

A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor pénzügyminisztersége (1921–1924) idején

Holmár Zoltán

A Kállay Gyűjteménynek otthont adó Kállay ház az a dr. Kállay Rudolf (1853–1920) kórházigazgató építette, akinek a fia Kállay Tibor (1881–1964), a Bethlen-kormány pénzügyminisztere volt. Az ő hivatali ideje alatt készítették elő a Magyar Nemzeti Bank 1924-es létrehozását, amely 2024-ben fennállásának 100. évfordulóját ünnepelte. A nagykállói Kállay családban azonban nem ő volt az első pénzügyi szakember: a nagy múltú familia orosi ágából származó Kállay Benjámín (1839–1903) nemcsak Bosznia kormányzója volt, de 1882 és 1903 között az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminiszteri tisztségét is betöltötte. Sőt, Kállay Tibor édesapja, dr. Kállay Rudolf előtt sem volt ismeretlen a pénzügyi szakma, ugyanis tagja volt a Nyíregyházi Általános Hitelintézet igazgatóságának.¹

Kállay Tibor 1921 és 1924 közötti minisztersége a magyar papírpénz-kibocsátás egyik legizgalmasabb és egyben legérdekesebb időszakára esett. Az első világháború befejezését követően évekig fennmaradt Magyarországon a korona-fillér pénzrendszer, amelynek tekintélyét a világegés alaposan megtépázta. A feldarabolásra ítélt Osztrák–Magyar Monarchia összes utódállama, így Magyarország is súlyos pénzügyi problémákkal küzdött, az infláció hamarosan addig soha nem látott méreteket kezdett ölteni. Mint háborúban vesztes országnak, megoldhatatlan feladatot jelentett pénzünk értékének stabilizálása. A magyar gazdasági helyzet kaotikusságát erősítette az a tény is, hogy öt év alatt – 1919. szeptember 12. és 1924. november 15. között – nyolc alkalommal hat pénzügyminiszter váltotta egymást a székben, közülük Kállay Tibor volt a legtovább hivatalában, mintegy 27 hónapig. A világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések előírták, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai kötelesek felülbélyegezni

1. kép

Kállay Tibor (1881–1964) pénzügyminiszter
(Kállay Gyűjtemény ltsz. n.)

Fig. 1

Tibor Kállay (1881–1964) Minister of Finance
(Kállay Collection ltsz. n.)

¹ Vas 1999. 20.

az Osztrák–Magyar Bank forgalomban lévő bankjegyeit, majd – egy átmeneti időszak után – lecserélni azokat saját pénznemükre. Magyarország esetében ez az új pénznem továbbra is a korona maradt. Kállay Tibor pénzügyminisztersége idején hazánkban többféle pénzintézet vagy egyéb szerv által kibocsátott papírpénz volt egyszerre forgalomban: ide tartoztak az Osztrák–Magyar Bank bankjegyei, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár által kibocsátott 5, 10 és 20 koronás államjegyek, számtalan szükségpénz, és a már frissen forgalomba került 1920-as, valamint a Kállay aláírásával ellátott 1923-as datálású államjegyek is.

Ebben az időszakban az új magyar államjegyek kibocsátását két további nehézség is hátráltatta: az Osztrák–Magyar Bank bankjegykibocsátási szabadalma 1919. december 31-én lejárt, ezért 1921-ben fel kellett állítani a Magyar Királyi Állami Jegyintézetet, mint az önálló magyar jegybankot. A másik gondot a megfelelő nyomda hiánya jelentette. A papírpénz-készítésnek – 1848–1849 kivételével – nem voltak magyar hagyományai, ezért a hazai nyomdáknak nem volt megfelelő felszereltségük, sem gépállomány, sem papír tekintetében. Így 1920-tól Svájcban, a zürichi Orell Füssli Nyomdai Műintézet készítette el az államjegysorozat magasabb címleteit, az 50 koronástól a 10.000 koronásig.² Ezeket a koronajegyeken alkalmazták először a később hagyományossá vált ábrázolásokat: az előoldalon a magyar történelem egy-egy kiemelkedő férfiújának portréja, a hátoldalon pedig egy jellemző magyar helyszín vagy műalkotás (tájkép vagy életkép) szolgál témául.³

Fontos megjegyezni, hogy 1920-tól 1927-ig államjegyek és nem pedig bankjegyek képviselték a magyarországi készpénzforgalmat. A bankjegy, valamint az államjegy egyaránt több mint 200 éve ismert fogalom a numizmatika világában, ennek ellenére, még napjainkban is, szakmai körökben egyaránt ismert numizmatikusok és történészek gyakran összetévesztik őket, figyelmetlenségből, vagy kellő ismeret hiányából adódóan. Pedig a legtöbb esetben a pénzjegyeinken – így a bankjegyeken vagy az államjegyeken – lévő erre vonatkozó szöveg is egyértelműen megkülönbözteti őket egymástól. Bankjegyet egy adott állam által, bankjegykibocsátási joggal felruházott bank adhat ki, amely az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában az Osztrák–Magyar Bank volt, 1924-től pedig a Magyar Nemzeti Bank. Mindkét intézmény kizárólagos bankjegykibocsátási monopóliummal rendelkezett, tehát csak ezek a bankok adhattak ki, adhatnak ki bankjegyeket. Ezzel szemben az államjegyet általában zűrzavaros politikai és gazdasági körülmények között – például háborús időszakban vagy azt követően – az állam szokott kibocsátani. Míg a bankjegyeket a bank bocsátja ki, addig az államjegyeket az állam adja ki, amelynek elfogadását az állam a tárgyalt korszakban kötelezővé is tette, kényszerűen mindenhol el kellett fizetéskor fogadni, vagyis kényszerforgalommal bírt, de a bankjeggyel ellentétben nem volt átváltható ércpénzre, azaz arany- vagy ezüstérmére.

Jelen tanulmány a korszak fémpénzeit azért nem tárgyalja, mert ebben az időszakban csak kis számban fordultak elő a pénzforgalomban. Az 1892 óta fennálló korona-fillér pénzrendszer fémpénzei hivatalosan 1926. december 31-ig forgalomban maradtak, azonban csak ritkán lehetett találkozni velük. Ennek természetesen több oka is volt: az egyik, hogy a lakosság az első világháború kitörése után fémértékük miatt többre becsülte a nemesfémről és színesfémről készült pénzeket, mint a bankjegyeket, ezért felhalmozta, azaz teaurálta őket, így az ezüsből készült 1, 2 és 5 koronások, a bronzból készült 1 és 2 filléresek, valamint a nikkellel 10 és 20 filléresek hamar eltűntek a forgalomból. Ezt a folyamatot gyorsította fel az a tény, hogy az állam a színesfémek hadi célokra történő felhasználása okán szintén igényt tartott rájuk. Mivel 10 koronásnál kisebb címletű bankjegy nem volt forgalomban a háború kitörésekor, hamar megmutatkozott az aprópénz hiánya. Az arany 10, 20 és 100 koronások forgalma nem volt jelentős, ráadásul az Osztrák–Magyar Bank 1914-től igyekezett

² PALLOS–TORBÁGYI–TÓTH 2012. 140.

³ GARAMI 2007. 181.

minél többet begyűjteni belőlük. Az egyre véresebb aprópénzhiányon az új, alpakka⁴ 10 és a vas 20 filléres, valamint később a vasból készült 2 filléresek sem tudtak számottevően javítani, mivel a lakosság lassan ezeket is teaurálta. Súlyosbította a helyzetet, hogy az elvesztett világháború végén Magyarországnak – a csehszlovák megszállás előtt – le kellett szerelnie a Felvidéken működő körmöcbányai pénzverdét, így az említett nemesfém- és fémpenz 1918. november 30-tól már nem ezen a helyen készültek. A világháborús vereség következtében a pénzverde berendezéseinek egy része, valamint az alkalmazottak többsége Budapestre került, így a fémpenzverés is itt folyt tovább. K. B. (Körmöcbánya) verdejellel itt készültek el az 1918-as és 1920-as évszámmal ellátott vas 10, az 1918-as, 1920-as és 1921-es évszámmal vas 20 filléres, valamint csekély mennyiségben 1922-es évszámmal nikkel 20 filléres. Ezek mennyisége a forgalom igényeihez mérten borzasztóan kevésnek bizonyult, így állandó jelenség maradt az aprópénzhiány, ezért az egyes városok, polgári hatóságok, gyárak, vagy éppen magánosok saját területükön ezt a problémát szükségpénz kiadásával próbálták megoldani.⁵

1920. november 22-től, illetve december 14-től a vészes aprópénzhiány enyhítésére forgalomba hozták az 1920. október 2-i keltezésű 20 és az 50 fillér címletű, 87×56 mm méretű államjegyeket, amelyeket a rajtuk feltüntetett szöveg szerint, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár kívánságra átváltott más törvényes pénznemekre. Mindkét címlet tipográfiai nyomással készült, vízjegy nélküli papíron, és csak rövid ideig voltak forgalomban. Más államjegyekre való kicserélésük 1924. január 9-én kezdődött az állampénztáraknál. 1924. február 1–15. között már csak itt voltak kötelesek fizetesképpen elfogadni, vagy más államjegyre cserélni, de ezt követően már nem számítottak törvényes fizetési eszközöknek. Az infláció növekedésével az aprópénz kérdése egyre kisebb jelentőséggel bírt. Mire intézkedések történtek volna kibocsátásával kapcsolatban, már nem volt érdemes cselekedni, mivel a mindennapi pénzforgalom egyre nagyobb címletű államjegyeket igényelt.

Az 1920-as 20 és 50 filléres államjegyeket nem sokkal később nagyobb címletű papírpénzek követték. Ezen új, 100, 500, 1.000, 5.000 és 10.000 korona címletű államjegyeknek a forgalomba helyezése Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter hivatali ideje alatt, 1921. május 9-én vette kezdetét. Kibocsátásuk kizárólag az Osztrák–Magyar Bank 1.000 és 10.000 korona címletű bankjegyeinek kicserélése céljából történt, a kicserélés határideje pedig 1921. május 25-én járt le. Az államjegyek mindegyike 1920. január 1-i keltezésűt viselt, és 1926. július 31-ig maradtak forgalomban. A 100 koronás államjegy vízjegy nélküli papíron, tipográfiai, míg a többi címlet kombinált ofszet és tipográfiai nyomással készült.

A 10.000 koronás államjegy képe *Patrona Hungariae*, azaz Magyarország védasszonyának mellképét ábrázolja, dicsfénytől övezett fején a magyar Szent Koronával, vállán Szent István palástjával és jobb kezében az ország jogarával; bal karján a dicsfénytől övezett isteni kisedet tartja, aki jobb kezét áldásra emeli, bal kezével pedig az országalmát tartja. Az 5.000 koronás államjegy rajza Hungária mellképét ábrázolja, fején a magyar Szent Koronával és vállán a palásttal. Az 1.000 koronás államjegyen Szent István királynak a mellszobra látható – a király a fején koronát, vállán palástot visel, feje körül pedig dicsfény sugárzik. Az 500 koronás államjegy a honalapító Árpád fejedelem mellképét viseli, míg a 100 koronás államjegyet Mátyás király mellképe díszíti.⁶ Az államjegyek mindegyikén az alábbi felirat olvasható: *„Ez az államjegy, amely Magyarország függő adósságának része, a törvény határozataihoz képest mindenki által, valamint minden közpénztárnál*

⁴ Újzeüst néven is ismert ötvözet, amelynek szép fehér színe a nikkeltől, nyújthatósága a réztől, olvadákonysága és olcsósága a cinktől függ. Általában 12–26% nikkeltől, 50–66% rézből és 20–40% cinkből áll.

⁵ MOLNÁR 2011. 146–147.

⁶ *Budapesti Hirlap* XLI: 97. 1921. május 5. 3.

*fizeteskép teljes névértékűen elfogadandó. Budapest, 1920. évi január hó 1-én.*⁷ Ezt követi báró Korányi Frigyes pénzügyminiszter aláírása, míg az alsó részen „Az államjegyek utánzása a törvény szerint büntetetik” felirat olvasható.

1921. július 11-től 1, 2, 10, 20 és 50 korona címletű államjegyek kerültek forgalomba, „... csakis az Osztrák–Magyar felülbélyegzésű 100 koronás bankjegyek kicserélése végett.”⁸ Ennek határideje 1921. július 31-e volt. Ezen államjegyek keltezése szintén 1920. január 1., de 1927. június 30-ig maradtak forgalomban. Az 50 koronás vízjegy nélküli papíron, kombinált ofszet és tipográfiai, a többi címlet tipográfiai nyomással készült. Ezen a címleten kapott helyet II. Rákóczi Ferenc portréja. A 20 koronáson a budapesti Mátyás-templom látható a Halászbástyával, a 10 koronáson a Lánchíd, a 2 koronáson búzakalászkodó arató kalapos férfi, míg az 1 koronáson egy idealizált női fej került elhelyezésre. Az ezeken az államjegyeken szereplő szöveg megegyezik az 1921. május 9-én forgalomba került címletek szövegével.

A következő pénzkibocsátás már a Magyar Királyi Állami Jegyintézet felállítását követően történt. Az első világháború után Magyarország külpolitikailag teljesen elszigetelt volt, és nem rendelkezett saját bankjegykibocsátó intézménnyel. Ekkor már egyre nagyobb infláció tombolt, a pénzforgalom biztosítása azonnali cselekvést kívánt. Ilyen körülmények között nyújtotta be 1921. április 19-én Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter a törvényjavaslatát a nemzetgyűlésnek „a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról”, amelyet az egy héttel később – apróbb módosítások után – részleteiben is elfogadott. Az Országos Törvénytárba mint 1921. évi XIV. törvénycikk került be, kihirdetésére 1921. május 5-én került sor. A következő hónapokban, években kibocsátott államjegyek tehát e törvény alapján kerültek forgalomba.⁹

A törvénycikk három fejezetből állt, amelyek közül az első az államjegyekről szólt. Az ide tartozó paragrafusok rendelkeztek a többi között: az Osztrák–Magyar Bank bankjegyeinek államjegyekre történő kicseréléséről, a Magyar Királyi Postatakarékpénztár aláírását viselő államjegyek, valamint a Tanácsköztársaság által 1919-ben kiadott 1 és 2 koronás bankjegyutánzatok kicseréléséről. A kibocsátandó új államjegyek összege a 2 milliárd koronát nem haladhatta meg. Ennek az optimista és szigorú – kísérletképpen bevezetett – korlátozásnak az állt a háttérben, hogy Hegedűs pénzügyminiszter deflációs pénzpolitikájának következtében a magyar korona – amely az első világháború előtt még erősebb volt a svájci franknál – zürichi árfolyama 1920 szeptembere óta a legmagasabb jegyzésen állt. Hegedűs pénzügyi elgondolásainak egyik alappillére volt a bankóprés leállítását, ami e törvénycikkben is kifejezésre jutott. Hamarosan azonban újból megindult a korona romlása, és addig soha nem látott méreteket öltött, ami együtt járt a jegyforgalom növekedésével. Kiskaput jelentett, hogy a minisztérium az előírt összeget az alapítandó jegyintézet indokolt javaslata alapján időlegesen felemelhette. Az államjegyeket a törvénycikk értelmében a forgalom igényeinek megfelelő címletekben lehetett kiadni a jövőben, s elfogadásuk kötelezővé tétetett. Bevonásuk határidejéről a pénzügyminiszter döntött. A határidő lejártával az állam hat évig még beváltotta vagy kicserélte őket. Az 1921. évi XIV. törvénycikk második fejezete értelmében az államjegyeket a következő három évben az újonnan létesített Magyar Királyi Állami Jegyintézet hozta forgalomba. Hogy a jegyintézet szervezete lényegében azonos volt az Osztrák–Magyar Bankéval, s így módon a folytonosságot jelentette, jól mutatja az a tény, hogy elnöke Popovics Sándor lett, aki korábban az Osztrák–Magyar Bank kormányzója is volt, alelnöke pedig Pap Elek, az egykori közös jegybank alkormányzója, a tanácsosok közül pedig többen főtanácsosok voltak a Monarchia jegybankjánál.

⁷ ADAMOVSZKY 2009. 224.

⁸ *Budapesti Közlöny* LV: 150. 1921. július 10. 1–3.

⁹ MOLNÁR 2011. 144.

Végül a harmadik fejezethez érkezve ki kell emelni, hogy a pénzügyminiszter felhatalmazást kapott arra, hogy rendeleti úton intézkedjen a Monarchia bankjegyeinek államjegyekre való kicseréléséről, valamint azok végső bevonásának határidejéről. Az államjegyek a jegyintézettel szemben az állam függő adósságát képezték, melyek megszüntetése végett a pénzügyminiszternek kellett előterjesztést tennie abban az időpontban, amikor ezt a gazdasági és pénzügyi viszonyok megengedik. A tárgyalt korszakban erre nem került sor. Az 1921. évi XIV. törvénycikk alapján felállított Magyar Királyi Állami Jegyintézet működését 1921. augusztus 1-jén kezdte meg. Ez az intézmény nem tekinthető klasszikus értelemben vett jegybanknak, hiszen „a jegykibocsátás jogát egyelőre az állam gyakorolja egy külön, az állami adminisztrációtól lehetőleg függetlenített, közhivatali jelleggel bíró, de teljesen bankszerűen működő intézmény útján, amely az ideiglenesség jellegével bírna.”¹⁰

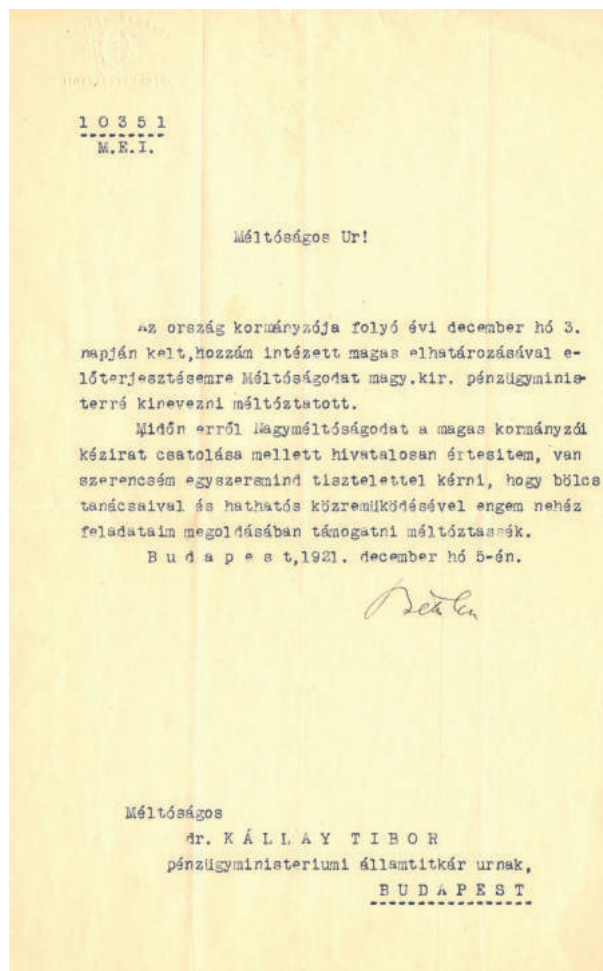
A klasszikus jegybank bankjegyeket adott ki, amelyeknek volt ércfedezete, míg a Jegyintézet által kiadott jegyek államjegyeknek minősültek – amint az olvasható is rajtuk – ércfedezet nélkül. Mint láthattuk, az államjegyek kiadása már 1921 májusában megkezdődött, vagyis még a Jegyintézet felállítása előtt. 1921 augusztusától 1924 júniusáig – fennállása idején – a Magyar Királyi Állami Jegyintézet bankjegykibocsátási monopóliummal rendelkezett. Nem sokkal a jegyintézet felállítása után, 1921. december 3-án Kállay Tibort nevezték ki a Bethlen-kormány pénzügyminiszterévé.¹¹

2. kép

Kállay Tibor (1881–1964) pénzügyminiszteri kinevezése, 1921.
(Kállay Gyűjtemény ltsz. n.)

Fig. 2

Tibor Kállay's (1881–1964) appointment as Minister of Finance, 1921.
(Kállay Collection ltsz. n.)

A nagykállói Kállay család sarja Kállay Tibor Ignác Ödön néven született 1881. január 6-án, Budapesten, dr. Kállay Rudolf (1853–1920) sebész-főorvos és dubovecki Dobóczky Malvin (1860–1939) első gyermekeként. Húga, Kállay Helén (1894–1945) 1914-ben ment feleségül Kállay Miklóshoz (1887–1967), így ő lett a későbbi miniszterelnök sógora. Debrecenben a Katolikus Főgimnáziumban érettségizett, majd a Budapesti Tudományegyetemen szerzett jogdoktori címet. Katonaévet tartalékosként Bécsben, a 4. császári és királyi huszárezredben szolgálta le. Pályáját

¹⁰ *Nemzetgyűlési irományok* VIII. kötet 251. sz., 1920. 371.

¹¹ Az erről szóló, gróf Bethlen István miniszterelnök aláírásával ellátott hivatalos okiratot 2024. május 2-án a Kállay Gyűjteménynek ajándékozta Kállay Kristóf és Kállay Helén.

mint fogalmazógyakornok kezdte meg a budapesti pénzügyigazgatóságnál, amelynek szolgálatában megismerkedett a pénzügyi közigazgatás valamennyi ágazatával. 1905-től a székesfőváros IV. kerületi adófelügyelőségénél dolgozott, ahol az egyenesadók tartoztak a hatáskörébe, de már 1906-tól a Wekerle Sándor által vezetett pénzügyminisztérium munkatársa volt. 1912-ben a minisztérium költségvetési osztályának vezetője lett, titkári rangban. Ebben az időszakban ismerkedett meg Nitsche Máriával (1885–1963), akitől 1909. február 9-én megszületett egyetlen fia, ifj. Kállay Tibor (1909–1983). A szülők azonban csak 1915. augusztus 6-án kötöttek egymással házasságot, de nem sokkal később elváltak.¹²

1918-ban miniszteri tanácsos lett, s ebben a beosztásában több osztálynak volt a főosztály-vezetője, megtartván továbbra is a költségvetési ügyosztály vezetését. A Tanácsköztársaság idején eleinte a tiszántúli részeken tartózkodott, amelyek akkor román megszállás alatt álltak. Később sikerült eljutnia Szegedre, ahonnan Bécsbe került. Ott tartózkodott a Tanácsköztársaság összeomlásáig, és tevékenyen részt vett az ellenforradalmi mozgalmakban. 1919 augusztusában újra átvette hivatalát a Pénzügyminisztériumban, ahol államtitkári minőségben, de a Külügyminisztérium státuszában az ez év őszén felállított Felszámoló Hivatal¹³ élére állították. Funkciója révén a trianoni békedelegációknak is tagja volt. 1920-ban báró Korányi Frigyes pénzügyminiszter visszahívta a Pénzügyminisztériumba, ahol Kállay az adózási apparátus kiépítésének feladatát kapta meg. Korányi 1920. december 16-i távozása után Hegedűs Lóránt lett az új pénzügyminiszter, aki egyedülálló stabilizációs programmal próbálta a költségvetési egyensúlyt helyreállítani. Célja a korona zürichi árfolyamának emelése volt, hogy azt a francia frankhoz rögzítse. Nyilvánvalóvá vált számára, hogy a jóvátétel megállapításáig Magyarország nem juthat külföldi kölcsönökhöz, így csak belső forrásokra támaszkodhatott. Az inflációt ideiglenesen megszüntette, de az erősödő korona miatt csökkentek az exportlehetőségek. A kudarc és az őt ért támadások miatt Hegedűs 1921 szeptemberében lemondott, s ezzel újraindult a fedezetlen államjegyek kiadása, az infláció mértéke pedig havi szinten kétszámjegyűre emelkedett. Nőtt az arany- és a papirkorona közötti értékkülönbség. Hegedűs utódai – Hegyeshalmi Lajos, Walko Lajos és gróf Bethlen István – sem tudtak úrrá lenni a fennálló gazdasági problémákon, ezért Kállay Tibor 1921. december 3-án megkapta a tárcát, azzal a feladattal, hogy az államháztartást hozza egyensúlyba. A fokozódó infláció mellett az ország államadóssága is nőtt. Kállay Tibor pénzügyminiszter a stabilizációs tervéhez külföldi kölcsönt próbált szerezni. A Kállay-féle stabilizációs program három fő pilléren nyugodott: a költségvetés egyensúlyának helyreállításán, a fedezetlen pénzkibocsátás megszüntetésén, valamint a kormánytól független, aranykészlettel rendelkező jegybank felállításán.¹⁴

Az inflációs pszichózist növelte, hogy 1921. augusztus 30-án a Magyar Királyi Állami Jegyintézet 100.000, 500.000 és 1.000.000 koronás címletekben látra szóló, kamatmentes pénztárjegyeket bocsátott ki, amelyek elfogadása ugyancsak a kibocsátó részére volt kötelező, de alkalmas eszköznek bizonyult, hogy készpénz igénybevétele nélkül lebonyolíthassák a mezőgazdasági termés felvásárlását.¹⁵ Államjegyek ellenében ilyen pénztárjegyeket a budapesti főintézetnél bárki szerezhetett, de be is válthatott és fizethetett is velük. A pénztárjegyek tehát pénzkiszegítő szerepet játszottak, címletük nagysága jól mutatja az infláció fokozódását. Az emberek eleinte aranyba és devizába menekítették értékeiket. Ezért Kállay Tibor kezdeményezésére még 1922. augusztus 8-án

¹² Második feleségét, kismuzsai és csabóczi Oroszy Ilonát (1884–1967) 1925. május 6-án, Budapesten, a cisztercita rend Ménési úti kápolnájában vezette oltár elé. Ebből a házasságából azonban nem született gyermeke.

¹³ A Felszámoló Hivatal végezte a Monarchia felbomlása után az osztrák, magyar, valamint a kivált utódállamok pénzügyi szétválasztását, a szanalást.

¹⁴ GARAMI 2007. 180–181.

¹⁵ BOTOS 2006. 73.

felállították a Devizaközpontot, hogy megakadályozzák az idegen fizetőeszközökkel történő spekulációkat. A központ az állami jegyintézet vezetése alatt működött, tagjait pedig a pénzügyminiszter jelölte ki a bankok sorából. A Devizaközpont működése napjától kezdve valutát venni vagy eladni, devizát átutalni csakis ezen keresztül volt lehetséges.¹⁶

A nemzeti fizetőeszköz értékvesztésének felgyorsulását a közvéleményben tovább erősítette, hogy 1922. szeptember 6-án forgalomba helyezték az 1922. augusztus 15-i keltezésű 25.000 koronás államjegyet. A 214×145 mm méretű pénzjegy vízjegy nélküli papíron, ofszet és litográfiai nyomással készült, forgalomban pedig 1926. július 31-ig maradt.¹⁷ Minden idők legnagyobb méretű magyar papírpénzéről a korabeli sajtó az alábbi módon számolt be:

„Zürichből a ma esti devizazárlattal egyidejűleg értékes küldemény érkezett Budapestre. Az Orell Füssli cég elküldötte az új huszonötezres pénzjegyeket, amelyek, akárcsak elődjeik, mióta nem fizet értük hasonló összegű ércpénzt a jegybank, szerényen államjegynek nevezik magukat.

Az új államjegyek külön kocsiban, megfelelő kísérettel érkeztek meg Budapestre. Az állami jegyintézet igazgatósága ma este már át is vette a küldeményt. Az új cimlet violaszínű alapon készült, egyébkéntúgy méreteiben, mint rajzában hasonlatos a tizezerkoronásokhoz.

A jegyintézet igazgatósága már intézkedett, hogy az új mammutpénz már holnap délelőtti forgalomba kerüljön. A pénzintézetek, a Devizaközpont és az állami pénztárak holnap már huszonötezzerkoronásokat is kapnak a jegybanktól s így az új pénz eljut a közönséghez is.

A 25.000 koronás államjegy leírása a következő:

Az államjegyek, amelyeknek szélessége 214 milliméter, magassága 145 milliméter, nem melirozott, fehér, vízjegy nélküli papirosra az offset és litográfiai nyomással vannak előállítva. Az előoldalon van a fehér szélzetnek kihagyásával az egész jegyen áterjedő világos sárgásbarna színű diszitményes rajz alapnyomat, középdiszitménnyel, fölötte a keret által befoglalt mezőkben és a keret egyes részei alatt fekvő világos ibolyaszínű diszitményes rajz sugaras alapnyomat, közepén guilloche-rajz¹⁸ rózsadiszitménnyel, a hét alapnyomatra a főleg guilloche-diszitményekből és kisebb részeiben ékitményes rajzokból álló sötétviołaszínű keret és annak középmezőjébe a, szöveg és jobbról a „Patrona Hungariae” van ibolyabarna színben nyomva.

A keret ivesen hajló felső léccének középrészén a guilloche-diszitményben a koronás magyar országcimer képe látható.

A keret négy sarkában egymástól eltérő alaku és nagyságu és rajzban is különböző guilloche-diszitmények vannak, amelyekből a »25.000«-es arab számjegyek tűnnek elő. A keret jobboldali részének közepén ékitményes keretben, világos ibolya és világos sárgásbarna alapnyomatu háttérrel bíró tojásdad alaku mezőben Patrona Hungariae körfelirattal megjelölt kép látható ibolyabarna színű nyomásban. A kép maga Magyarország védasszonya mellképben, dicsfénytől övezett fején a magyar Szent Koronával, vállán Szent István palástjával és jobb kezében az ország jogarával, bal karján a dicsfénytől övezett isteni kisedet tartva, aki jobb kezét áldásra emeli, balkezével pedig az országalmát tartja. A mellkép felülről lefelé párhuzamosan futó ibolyabarna vonalakkal van áttörve.”¹⁹

Ez volt az első forgalomba kerülő államjegy, amelyen már Kállay Tibor pénzügyminiszter aláírása szerepelt. Bár méreteiben csúcstartó maradt, mégsem ez volt a legnagyobb névértékű

¹⁶ *Kis Ujság* XXXV: 177. 1922. augusztus 8. 2.

¹⁷ Boros 2006. 73.

¹⁸ A guilloche egy dekoratív, nagyon pontos, ismétlődő mintázat. A bonyolult egyedi minták, egymásba fondódó geometriai elrendezésű folytonos vonalakkal épülnek fel. A biztonsági nyomtatásban a szkennelés és másolás elleni védelem céljából alkalmazzák.

¹⁹ *Pesti Napló* 73: 202. 1922. szeptember 6. 3.

korona papírpénzünk, ugyanis 1923 áprilisában Kállay pénzügyminiszter elhatározta, hogy a pénzforgalom könnyebb lebonyolítása érdekében 50.000 koronás államjegyet hoz forgalomba, amelynek elkészítésével Karlovszky Bertalan (1858–1938) festőművészt bízta meg. A művész nem sokkal ezután el is készítette az 50.000 koronás papírpénznek a rajzát, amely a szakértők véleménye szerint „rendkívül sikerült alkotás” lett.²⁰ Ráadásul a nagy címletű pénzjegy méretei szinte megegyeztek az 1920-as 500 koronás méreteivel, vagyis kisebb lett, mint az 1922-es 25.000 koronás. Még a 8 Órai Ujság is nyugodt szívvel írt Kállay döntéséről:

„Hasznos, és talpraesett ötlet volt, hogy ezuttal szakítottak a régi hagyományokkal és az új bankjegyeket sokkal kisebb formában készítetteti az állam a régi legnagyobb összeget jelentő bankjegyeknél. Végre is a szükséges számjegy kellő feltüntetése nem igényli a lepedőnagyságu méreteket. Már a huszonötezer koronás bankjegy – bármilyen szép és kívánatos is – tulságosan nagy ahhoz a ma tényleg nem sokat jelentő összeghez mérten, amelyet képvisel. A koronaérték nagysága nem követeli az illető bankjegy méreteinek túlzott nagyságát.”²¹

Egy hónappal később a 8 Órai Ujság munkatársai megkeresték Karlovszkyt a városligeti fasorban lévő műtermében, és megkérték, mondjon el néhány információt az új államjegyekről. A közismerten szerény és kitűnő művész azonban nem szerette a nagy nyilvánosságot és hallani sem akart arról, hogy ő készítette volna az új papírpénzek rajzát. *„Mindössze csak belejavitottam az Orell és Füsli cég rajzolójának a tervébe. [...] Éppen arra jártam, hát benéztem hozzájuk. A svájci utam semmiféle összefüggésben sem volt az új bankjegyek nyomásával. Nem is érdemes irni róla, olyan csekélység, olyan semmi az egész.”²²*

A művész felesége azonban közlékenyebb volt és elmondta, hogy miután a férjét megbízta a pénzügyminiszter az államjegy megrajzolásával, elindult a készülő papírpénzhez egy női modellt keresni. Először Cséry Sári teniszezőre gondolt, akinek előkelő szépségét a művész mindig méltányolta. Ezúttal azonban nem találta eléggé magyarosnak a kiválasztott arcot, s így tovább keresett és várt, míg végre akadt alkalmas modell egy fiatal úrilány, Nemes Margit személyében. A modellre balatonföldvári nyaralása közben talált rá Karlovszky és nagy művészi gonddal és hivatottsággal el is készítette róla a kívánt rajzot, így az új ötvenezer koronásokra Nemes Margit arcképe került. *„Pompás, kifejezésteljes, magyaros arc. [...] Kissé erős, haragos a kifejezése, a tekintete, ezért választotta a férjem. Azt mondta: ezt az arcot kell rárajzolni a bankjegyekre, mert a vonásai ezt a keserű kérdést tükrözik: – miért bántanak mindig bennünket?”²³*

3. kép

Nemes Margit pénzjegylány portréja
(*Színházi Élet* XII: 33. 1923. augusztus 12. 36.)

Fig. 3

Portrait of Margit Nemes, a historical girl on a banknote
(*Színházi Élet* XII: 33. August 12, 1923. 36.)

²⁰ *Szege*d IV: 82. 1923. április 12. 3.

²¹ *8 Órai Ujság* IX: 114. 1923. május 23. 3.

²² Uo.

²³ *8 Órai Ujság* IX: 114. 1923. május 23. 3.

4-5. kép

Az 50.000 és 100.000 koronás államjegyek Nemes Margit arcképével (RÁDÓCZY-TASNÁDI 1992.)

Fig. 4-5

The 50,000 and 100,000 korona banknotes with the portrait of Margit Nemes (RÁDÓCZY-TASNÁDI 1992.)

Karlovszky a portrét nagyobb méretben készítette el, mint ahogy az a papírpénzekre került volna. A technikai kivitel során azonban a vonalak túlzott finomságából sok elveszett, és amikor a próbanyomatokat kézhez kapta, nagyon elégedetlen volt. Javítani szeretett volna a rézbemetszett lemezeken, és mivel kitűnő rézmetszőként is ismert volt, az állam ezt lehetővé tette számára. Kiutazott Zürichbe, és a svájci nyomdacég műhelyében megcsinálta a szükséges javításokat, így még a pénzjegyra is eredeti metszése is részben a saját munkája lett. Ezután a Karlovszky

által kijavított lemezekkel megkezdték Svájcban az új ötvenezezesek nyomtatását, amelyek 1923. július 16-án forgalomba is kerültek Magyarországon. Két héttel később – megegyező méretben, de más színű árnyalatban – a 100.000 koronás címletű államjegyeket is forgalomba hozták, amelyeket ugyanúgy a Karlovszky-féle Nemes Margit arcképpel díszítettek.²⁴ Mind a két államjegy vízjegy nélküli papíron, ofset, tipográfiai és litográfiai nyomással készült, 1923. május 1-jei keltezéssel, de ezek közül az 50.000 koronás volt az első általunk tárgyalt – és egyébként forgalomba került – államjegy, amelyet 1926-ban pengőértékre nyomtak felül. Az államjegyek híressé tették a fiatal lányt, de nem sokkal a pengő bevezetése után, 1927. június 30-án kivonták őket a forgalomból.

Érdemes néhány gondolatot megemlíteni a „bankjegylány”-ról is, aki Nemes Ilona Margit Mária néven született 1901. február 6-án, Temesváron, jómódú polgári családban.²⁵ Ő maga és rokonsága a város legelőkelőbb köreihez tartozott. Édesapja Nemes István kultúrmérnök és

²⁴ Uo.

²⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára (továbbiakban: MNL PVL) Budapest II. kerület házassági anyakönyv 1934/452.

műszaki tanácsos, édesanyja Hetyey Ilona. Nagybátyja dr. Telbisz Károly, Temesvár polgármestere volt. Nemes Margit az iskolák elvégzése után a Magyar Lovaregylet titkárnője lett, itt ismerkedett meg későbbi férjével, a néhai miniszterelnök fiával, ifjabb gróf Khuen-Héderváry Károllyal (1888–1960).²⁶ Később az Altruista Bankban volt titkárnő, majd a Népjóléti Minisztérium Rockefeller Alapítványának titkárnője és német–francia–angol fordítója lett. Később Párizsba ment és Jean Patou-nál tanult divattervezést, majd hazatérve Pestre direktor, azaz üzletvezető lett egy azóta már megszűnt pesti divatszalonban.²⁷ 1934. október 27-én, Budapesten, a II. kerületben ment férjhez. Az elegáns pár lassanként a legkedvesebb vendége lett a pesti estéknek, színházak, éttermek, szórakozóhelyek versengtek jelenlétükért, ami márkát jelentett mindenütt. Sok külföldi utazás, számos premier és a lóversenyek állandó résztvevői voltak. Közben Nemes Margit a Csalogány utca 23. szám alatt egy ódon budai palotát vásárolt, ahol a legfinomabb ízléssel berendezett szobákban a legelőkelőbb társaság fordult meg.²⁸ 25 év házasság után, 1959. június 30-án elváltak egymástól.²⁹ A gróf egy héttel később újra megnősült, feleségül vette Lidelof Sarolta (1909–1989) bárónőt. Végül egyik házasságból sem született gyermeke, és 1960. június 1-jén elhunyt. Vele ellentétben Nemes Margit sorsáról nem áll rendelkezésre további információ.

Miután forgalomba került az 50.000 koronás államjegy, a Miskolczi Napló munkatársa megkereste Kállay Tibor pénzügyminisztert, akivel egy rövid interjút is készített. Az újságíró első sorban az új 50.000 koronás címletű papírpénzek újszerű alakját tette szóvá. „Az új 50.000 koronások, amelyek rózsaszínűek mint a remény, az optimizmust fejezik-e ki – kérdezte munkatársunk – vagy pedig azt, hogy utána a még nagyobb címleteket várjuk, mint Ausztriában történt?” – „Az új 50.000 koronások – felelte mosolyogva a pénzügyminiszter – nem arra valók, hogy az emberek belefeküdjenek és különben is [át] akarunk térni a kisebb címletű bankjegyekre.” A pénzügyminiszter még a nagyobb címletekre vonatkozólag kijelentette, hogy az államjegyeknél a kisebb formátumokra kell áttérni, amelyeknek kezelése könnyebb és előállítása is gazdaságosabb.³⁰

1923. július 13-tól forgalomba hozták az 1.000.000 és az 5.000.000 koronás nem kamatozó pénztári jegyeket, melyeket a hirdetmény értelmében szintén csak a Jegyintézet budapesti főintéze- te adott ki, ugyanazon kitételek mellett, mint az általa korábban kiadott – az előbbieken tárgyalt – pénztárjegyek esetében. A csökkenő értékű korona mellett szükség volt egy stabilabb valutára, ezért a hitelezők érdekeit szolgáló elszámolási egységként bevezették a takarékkoronát. Értékét a papírkorona és a dollár árfolyamához viszonyították. Naponta állapították meg egy inflációs ráta segítségével a takarékkorona és az államjegy közötti arányt. A takarékkorona mint első sorban a könyvelésnél használt számítási pénz, sikeresnek bizonyult, és hozzájárult a korona stabilizálásához, a pánikhangulat csillapításához. Ám az is nyilvánvalóvá vált, hogy csak egy alapjaiban újat hozó valutareform jelenthet hosszú távú megoldást.³¹

1923-ban az infláció mértéke már ijesztő volt, ami a pénzkibocsátás terén is világosan megmutatkozott. 1923-ban – az 50.000 és 100.000 koronás államjegyek megjelenése után – az 1920-as keltezésű papírpénzekkel szinte azonos grafikájú, de kisebb méretű államjegyek készültek, s mind- egyiket 1923. július 1-jei keltezéssel látták el. Ennek első elemeként 1923. szeptember 15-én új 1.000 koronás államjegy került forgalomba, 120×70 mm-es méretben, amely így jóval kisebb lett

²⁶ *Esti Kurir* XII: 244. 1934. október 28. 2.

²⁷ *Színházi Élet* XXIV: 46. 1934. november 4–10. 77.

²⁸ Uo. 78.

²⁹ MNL PVL Budapest II. kerület házassági anyakönyv 1934/452.

³⁰ *Miskolczi Napló* 1923. július 18. 2.

³¹ GARAMI 2007. 181.

az 1920-as, 155×100 mm-es címlethez képest. Forgalomba hozatalát a következőkkel indokolták: „A pénzforgalom növekedése következtében az ezidőszerint forgalomban levő államjegyek egyes címleteinek méretei kezelési szempontból túl nagyoknak bizonyulván, kívánatosná vált, hogy a m. kir. állami jegyintézet az eddigieknél kisebb méretű államjegyeket hozzon forgalomba.”³² Ez volt az első ilyen indokkal forgalomba hozott államjegy, amelynél már az anyagtakarékosság is szempont volt, összefüggésben a alacsonyabb előállítás költségekkel. Ez is vízjegy nélküli papíron, ofszet és tipográfiai nyomással készült. Szintén 1923. szeptember 15-én a korábbinál kisebb méretű 10.000 koronásokat is forgalomba hoztak. Ezt a címetet is vízjegy nélküli papírra nyomták, ofszet és tipográfiai eljárással. A következő címlet a kisebb méretű 100 koronás volt, amelyet 1923. december 7-től bocsátottak ki, szóról szóra ugyanazon indokkal, mint az új sorozat 1.000 koronás államjegyét. Vízjegy nélküli papírra nyomták őket, ofszet és tipográfiai nyomással. 1924. február 23-tól a „...pénzforgalom könnyebb és gyorsabb lebonyolítása érdekében...” egy új címlet került forgalomba, az eddigi legmagasabb, az 500.000 koronás. A piros és zöld szálakkal vegyített fehér, vízjel nélküli papíron ofszet- és réznyomással készült államjegyen szintén Kállay Tibor aláírása szerepelt, de ekkor már 3 napja Walko Lajos volt a pénzügyminiszter. Kállayt a saját kérelmére mentette fel Horthy Miklós kormányzó az állásából, a Pénzügyminisztérium ideiglenes vezetésével pedig Walkót bízta meg. Erről a korabeli sajtó ironizálva csak annyit írt: „Szóval Kállay a félmillió bankjegyet hagyta emlékül a hálátlan publikumnak. Milliomosokká tett bennünket és mégis menesztették. Ilyen bolond világot élünk.”³³

1924. március 18-tól új, kisebb méretű 5.000 koronást is kibocsátottak, ugyanazon indokkal, mint az 1923-as 1.000 koronások esetében. Ez a címlet vízjegy nélkül, kombinált ofszet és tipográfiai nyomással készült. 1924. március 31-től került forgalomba a korona-fillér pénzrendszer legnagyobb címlete, az 1923. szeptember 4-i keltezésű 1.000.000 koronás. Kiadását ugyanazzal indokolták, mint az 500.000 koronás esetében. Vízjegy nélküli papírra nyomták, tipográfiai, ofszet és réznyomó eljárással. A korona inflációja ezzel a csúcspontjához érkezett. A jegyintézet fennállásának idején még két alkalommal bocsátottak ki államjegyeket. Elsőként 1924. május 19-től az új, kisebb méretű, 1923. július 1-jei dátummal ellátott 25.000 koronást, ugyanazzal az indokkal, mint az 1923-as 1.000 és 5.000 koronást. E címlet vízjegy nélküli papírra került, ofszet, litográfiai és tipográfiai eljárással. A Jegyintézet utolsó kibocsátása az 1923. július 1-jei keltezésű 500 koronás államjegy volt, amely 1924. június 20-án jelent meg a pénzforgalomban. Kibocsátásánál ugyanarra az indokra hivatkoztak, mint az 1923-as keltezésű 1.000, 5.000 és 25.000 koronás esetében. Vízjegy nélküli papíron, ofszet és tipográfiai nyomással készült.

Bár az 1923-as államjegysorozat valamennyi címletén Kállay Tibor pénzügyminiszter aláírása szerepel, de ezek közül csak a 100, 1.000 és 10.000 koronás az, amelyik még a hivatali idejében került forgalomba. Az azonos grafikájú, de kisebb méretű papírpénzek következtében a rajtuk szereplő szöveg tördelése is eltért a korábbi, 1920-as sorozat címleteinek szövegrendezésétől. Az új államjegyek címletein – a 100 koronástól a 25.000 koronásig – a guilloche rajzok is kissé eltérnek a jegy korábbi mintáitól, továbbá az 1923-as 100 koronás esetében a Máttyás-portré is megváltozott a részleteiben.³⁴ A legdrasztikusabb változás a 25.000 koronás államjegy esetében következett be: a jobb oldali ovális mezőben már nem Patrona Hungariae, hanem Szent László király szembenéző, koronás mellképe látható.³⁵

³² A *Budapesti Közlöny* 1923. szeptember 15-i számában közzétett hirdetményt idézi MOLNÁR 2003. 339.

³³ *Békésmegyei Közlöny* LI: 36. 1924. február 26. 3.

³⁴ LEÁNYFALUSI-NAGY 2006. 96.

³⁵ LEÁNYFALUSI-NAGY 2006. 124.

A Kállay Gyűjtemény numizmatikai anyagában az 1923-as államjegysorozatból csupán két címlet található: a 1.000 és az 10.000 koronás. (KGY 2008.303.1. és 2008.304.1.). Mind a két papírpénzt Kállay Tibor pénzügyminiszter menyje és unokája – özv. Bán Gáborné Jerfy Magdolna (1909–2001) és Kállay Tibor László (1940–2008) – adományozta 1997. október 2-án a Kállay Gyűjtemény részére.

6. kép

1000 koronás államjegy
Kállay Tibor aláírásával, 1923
(KGY 2008.303.1.)

Fig. 6

1000 korona banknote
with the signature
of Tibor Kállay, 1923
(KGY 2008.303.1.)

Kállay Tibor hivatali ideje alatt a jegyforgalom hónapról hónapra nőtt, s 1924 januárjában átlépte a бүvös 1 billió, majd 1924 áprilisában a 2 billió koronás határt. A növekvő névértékű címletek alkalmazása és ezzel párhuzamosan a fillér és a kisebb

értékű koronaállamjegyek eltűnése a készpénzforgalomból a figyelmet változatlanul a korona belső vásárlóértékének zuhanására irányította. A növekvő számjegyű címletek megjelenésével párhuzamosan ugrásszerűen emelkedett a forgalomban lévő államjegyek névértéke. 1923. március derekán az államjegyek névértéke 77.000.000.000 koronára rúgott, amely 1924. március végére 1.606.900.000.000 koronára, azaz 20,87-szeresére nőtt. A készpénzforgalom növekedési üteme 1924 áprilisától mérséklődött. A korona hiperinflációjára sajátos módon a pesti humor is reagált: „Érdekes közgyűlés. A Piaci Árak tegnap délután a Vásárcsarnokban közgyűlés tartottak. A gyűlés igen emelkedett hangulatban ért véget.”³⁶

A korona hiperinflációjára nem érte el a kor két legnagyobb léptékű pénzromlását, a Reichsmark és a rubel értékvesztését. A háborús vereséget szenvedett Németországban az 1922 augusztusa és 1923 novembere között tomboló hiperinfláció idején tízmilliárdszorosra nőtt az árak.

³⁶ Botos 2006. 77.

Szovjet-Oroszországban a polgárháború és következményei térszerése időszakában – 1921 decembere és 1924 januárja között – az árak százhuszezerszeresükre emelkedtek. A pénzromlás ilyen mértékétől a korona értékvesztése elmaradt, és a magyarországi hiperinfláció időszakát mindkét említett hasonló periódusnál rövidebbnek bizonyult.³⁷

7. kép

10000 koronás államjegy
Kállay Tibor aláírásával,
1923
(*KGY 2008.304.1.*)

Fig. 7

10,000 korona banknote
with the signature
of Tibor Kállay, 1923
(*KGY 2008.304.1.*)

Ahhoz, hogy meg-
értsük és átlássuk a korszak
államjegy-kibocsátásának
körülményeit, fontos megis-
merni a magyarországi nyom-
daviszonyokat is. Az Osztrák–
Magyar Monarchia fel-
bomlását követően az egyik
legnagyobb gondot a megfe-
lelő nyomda hiánya jelentette.
Mivel az 1920-as évek elején
Magyarországnak nem volt
korszerű, jól felszerelt pénz-
jegynyomdája, az államjegyek túlnyomó többségét külföldön állították elő – itthon azonban csak az 1920-as évek közepétől nyílt erre lehetőség. A Monarchia idején a bankjegyeket az Osztrák–Magyar Bank jegynyomdájában készítették, így 1918 végére Magyarország lényegében bankjegynyomda nélkül maradt. Legalábbis abban az értelemben, hogy a bécsi nyomda a Monarchia felbomlását követően már nem kívánta hazánkat bankjegyekkel ellátni, habár erre 1919. december 31-ig, az Osztrák–Magyar Bank szabadalmának lejártáig kötelezve volt. Ez a helyzet vezetett 1918–19-ben a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság magyarországi bankjegykibocsátásaihoz. Utóbbi ellen az Osztrák–Magyar Bank élesen tiltakozott, és azt törvénytelennek minősítette. Mivel nem volt esély arra, hogy Magyarország egyhamar saját jegybankot állíthat fel, pénzre pedig

³⁷ Uo. 81.

szükség volt, s azt nagy mennyiségben itthon nem lehetett előállítani, külföldön kellett a pénzjegyeket nyomtatni. A hazai sokszorosítóipar akkori állása mellett, főleg a magas névértékű jegyek gyártására alkalmas – megfelelő berendezéssel és gyakorlott személyzettel bíró – telep az országban nem állt rendelkezésre. A speciális gépek, festékanyagok, a különleges papír beszerzése is leküzdhetetlen akadályokba ütközött volna. Nem maradt más hátra, mint a megrendelésnek legalább egy részét külföldre kiadni. 1919 végén, az Ausztriával megkötött saint-germaini békediktátum idején már nyilvánvaló volt, hogy Magyarországnak is ki kell cserélnie a korábbi bankjegyeit. Újakat Ausztriától nem várhatott, hiszen az infláció fokozódásával annak bankjegynyomdája már így is eléggé igénybe volt véve, ezért külföldi nyomda után kellett nézni. Megindultak a tárgyalások, melynek eredményeképp 1919 végén Korányi Frigyes pénzügyminiszter magyar koronára szóló államjegyeket rendelt a zürichi Orell Füssli Nyomdai Műintézetől, amely a bankjeggyártás területén ekkor már jó hírnévvel és tapasztalattal rendelkezett. A svájci céggel a tárgyalások már a Károlyi-kormány idején megkezdődtek, csakúgy, mint amerikai és angol cégekkel, de az Orell Füssli értékpapír- és nyomdacég ajánlata volt a legkedvezőbb. A tárgyalások a Tanácsköztársaság idején megszakadtak, „...mert a legsürgősebb kis címletű papírpénzek gyártását a svájciak azonnal nem vállalták.”³⁸ A Tanácsköztársaság bukása után a tárgyalások folytatódtak. A svájci céggel való szerződés-kötés több okból is kedvezőnek látszott. Egyrészt, mert Svájc semleges ország, s ez, az akkori külpolitikai viszonyokat figyelembe véve, kedvező körülménynek számított. Az Orell Füssli céggel kötött megállapodás szerint az 50 és ennél nagyobb címletű koronásokat ő készítette, míg az 1, 2, 10 és 20 koronás államjegyek budapesti nyomdákban, illetve a 2 koronások kis részben Bécsben készültek. A 20 és ennél kisebb címletű koronások előállítására nem igényelt különleges eljárást, hisz ekkor már csak csekély értéket képviseltek, ezért nem volt érdemes hamisítani őket. Az 50 koronás és az ennél nagyobb címletek már különlegesebb technikával készültek.

A zürichi 50, 100, 500, 1.000, 5.000, 10.000, 100.000, 500.000 és 1 milliós államjegyeken többféle jelzéssel is találkozhatunk, ezért az államjegyek alján olvasható volt a cég neve: Orell Füssli Zürich. Ezen kívül az 1920-as keltezésű 50 koronástól kezdődően a sorozatot bezáró 1923-as 1 millió koronásig az államjegyeken a „TW”, a „W”, a „T WILLI” és a „T W” jelöléssel is lehet találkozni. Függetlenül attól, hogy Svájcban vagy Budapesten nyomtatták az adott változatot, minden esetben megtalálható a jelzés az államjegy bal alsó sarkában. A magyar szakirodalomban „T Willi” mint egy nyomdai eljárás feltalálójára szerepel: A betűk az egyik hosszú ideig alkalmazott feltaláló cégtárs-technikus nevét jelentik, aki a hamisítás megelőzése céljából egy speciális gépet készített. Amíg ez a gép nem lett a cég tulajdona, csak tesztelték, a feltaláló feltüntethette az államjegyeken a nevét. Az említett speciális gépi eljárás, az ún. photo guilloche volt, vagyis gépi úton előállított, nehezen utánozható vékony vonalak komplexuma.³⁹ „Amikor a cég a gépet megvásárolhatta, illetve a feltaláló cégtárs lehetett, ettől az időtől kezdve csupán a gépi eljárást jelző „W” betűt tüntették fel.”⁴⁰ Hosszas kutatás után sem sikerült „T. Willi”-re, a „photo guilloche” eljárás feltalálójára akadni. Az állítás egymást ismételve jelenik meg különböző magyar forrásokban, míg idegen nyelven nyoma sincs. Tudni lehet, hogy az Orell Füssli alkalmazásában állt egy Traugott Willi nevű grafikus. Az elérhető információk így is töredékesek, azonban hozzá köthető néhány Orell Füssli által nyomtatott plakát megtervezése. Továbbá 1919–1923 környékéről tőle származik több meg nem valósult svájci bankjegy tervezete is. A tervezetei nagy hasonlóságot mutatnak a magyar koronaállamjegyekkel és szintén „W” vagy „T WILLI” jelöléssel vannak ellátva. Traugott Willi csak az ornamentikát és a

³⁸ AMBRUS 1977. 38.

³⁹ MOLNÁR 2003. 343.

⁴⁰ AMBRUS 1977. 39.

szöveges részt állíthatta össze, a tervezeteken szereplő arcképek vagy tájképek más alkotókhoz tartoznak. Külföldi forrásokban is csak mint szerkesztőt, „elrendező” említik, vagy csak a vonalrajzolást társítják hozzá. Az általa megalkotott papírpénzek tervezetei gépi eljárással készültek, nem pedig kézzel rajzolták vagy vésték őket. Az egyes guilloche elemek Guilloche-rajzoló gép segítségével lettek megalkotva – ezért mindig egyenletes a vonalvastagság és tökéletes a szimmetria. A különféle egymásra helyezett guilloche-okból és más nyomdai elemekből alkotott kollázs lett végül a papírpénz tervezete. A kész eredmény elérésénél valamilyen fényképezési eljárást is alkalmazhattak, erre utalhat a már említett „photo guilloche” kifejezés. A korszakban készült legtöbb államjegyünk a gépi eljárás szabadalmának megvétele előtt készült. Összegezve elmondható, hogy a magyar államjegyek esetében a „T.W” jelölés Traugott Willi-t, vagyis a pénzjegyek grafikájának megalkotóját, az Orell Füssli egy alkalmazottját jelöli. A magyar források az 1920–23-as államjegyek tervezőjének Helbing Ferencet említik, ami a 20 koronáig terjedő címletek esetében tényleg igaz, de az 50 koronástól kezdődően, amelyeket Svájcban vagy az Orell Füssli segítségével Budapesten is nyomtattak, a magyar tervezés, rajzolás csak a rajtuk szereplő arcképekre értendő.

Érdemes tehát néhány szót ejteni a magyar államjegyek tervezőjéről is. A magyar papírpénzek közül 1919 és 1923 között 27-féle korona pénzjegy, míg 1926-ban, és 1945–46-ban 18 típusú pengőbankjegy került forgalomba, amelyeket Helbing Ferenc (1870–1958) tervezett meg. Tevékenysége sokoldalú: bélyegek, okmánybélyegek tervezője, a merkantil grafika művészi színvonalra emelője, szakíró, az Iparművészeti Főiskola grafikai osztályának alapító tanára, 1927-től az intézmény igazgatója, több fővárosi nyomdavállalat művészeti vezetője, 1930-tól kormánytanácsos. A Helbing-koronásokat időrendi sorrendben a Magyar Postatakarékpénztár jegyei nyitják, az államjegyek pedig a már említett két sorozatban: az 1920-as és 1923-as keltezésűek. Helbing pénztervezői pályafutása közvetlenül a Tanácsköztársaság előtt, a Berinkey-kormány alatt kezdődött.

Mivel a Tanácsköztársaság alatt nem volt elegendő mennyiségű „kékpénz”,⁴¹ új papírpénz kibocsátásáról kellett gondoskodni, ezért a Magyar Postatakarékpénztár kapott jogot pénzkibocsátásra. Elővették a korábbi terveket, amelyek némi módosítással 5, 10 és 20 koronás címletekben jelentek meg. Az ellenforradalmi kormányok is Helbinget kérték fel az új papírpénzek tervezésére. Az 1920-as keltezésű államjegyek valamennyi címletét Helbing tervezte. A fő motívumok: Árpád fejedelem, Szent István, Szent László, Mátyás király, II. Rákóczi Ferenc és egy Hungária-fej. *„Vonalas, metszetszerű technikában kellett rajzolni, úgy, hogy ezek közvetlenül fotografiai úton lettek átvive. Orell Füssliéknek nagyon tetszett a technikai kivitelük és melegen gratuláltak hozzá.”*⁴²

Ahogy láthattuk, 1923-tól költségtakarékossági és biztonsági okokból szükségessé vált egy új államjegysorozat kiadása hasonló külsővel, de kisebb méretben. Mivel az egyszerű kicsinyítés technikai okokból nem volt kivitelezhető, Helbingnek új rajzokat kellett készítenie.

Fontos megemlíteni, hogy az egyes forrásokban bizonyos címleteknél tévesen van Helbing Ferenc készítőként megjelölve, pedig az 50.000 és a 100.000 koronás esetében Karlovsky Bertalan festőművész volt a női arcképek készítője. A két említett papírpénz esetében – mint láthattuk – a női arcképet gróf Nemes Margitról mintázta Karlovsky. Az ezeknél nagyobb névértékű címleten – 500.000 és 1.000.000 korona – szereplő idealizált női portrét azonban napjainkig sem sikerült azonosítani. Annyit érdemes azért megjegyezni erről a portréről, hogy szerepelt az 1945-ös 500 pengős bankjegyen is.⁴³

⁴¹ Az osztrák–magyar korona papírpénzeinek egészen 1918-ig a kék volt a jellemző színe, mivel a különféle fényképezési eljárással készült hamisítványokkal szemben ez a szín volt a „legellenállóbb”.

⁴² Magyar Nemzeti Galéria (továbbiakban MNG) 21575/1982/2b. Helbing Ferenc: Visszaemlékezéseim. Kézirat, Budapest, 1946. 42.

⁴³ RÁDÓCZY-TASNÁDI 1992.

Bár bankjegytervezésre 1925 után Helbing sem kapott már megbízást, az 1945–1946-os hiperinfláció számos pengő címlete az ő tervei alapján készült. *„Az infláció alatt a pénzügyi kormány mindig több és magasabb címletű bankjegyeket volt kénytelen kibocsátani, miután a tempó túl gyors volt, nem tudtak új véseteket csinálni, s így előkerültek az általam rajzolt első pengőbankjegyek lemezei más szöveggel ellátva. Amikor már ezek sem bizonyultak elegendőnek, előkerültek a szintén általam rajzolt, s Kállay Tibor pénzügyministersége alatt (1921. december – 1924. február) elkészített lemezek.... Annak idején ezekért a tervrajzaimért nem kaptam honoráriumot most, hogy a Nemzeti Bank ezeket felhasználta, kértem, hogy fizessenek... kompenzációt. Nagy huza-vona után végre... 200.000 pengőt fizettek, ... de mire a pénzt megkaptam már a felénél kevesebbet ért.”*⁴⁴ – írta Helbing az Emlékezéseiben.

8. kép

Helbing Ferenc (1870–1958) bankjegygrafikus
(*Ország-Világ* LII: 1-2. 1931. január 4. 5.)

Fig. 8

Ferenc Helbing (1870–1958) banknote graphic artist
(*Ország-Világ* LII: 1-2. 1931. January 4. 5.)

A rendkívül magas költséggel előállított államjegyeket a magyarok azonban nem fogadták osztatlan lelkesedéssel. *„A magyar nyomdák bizonyos irigységgel szemlélték az Orell Füssli nyomdának folyton növekvő működését és kezdték kritizálni, hogy a bankjegyeket külföldön nyomtatják.”*⁴⁵ A kritika azonban csak részben volt jogos, hiszen akkor a hazai nyomdák sem berendezéssel, sem szakértelemmel nem álltak készen megfelelő színvonalú papírpénzgyártásra. Fontos, hogy nemcsak a nyomdák illették kritikával az Orell Füssli tevékenységét: a Magyar Grafika 1922-es számában az egyik művészettörténész kérdezte, hogy miért a svájci cég gyártja a magyar pénzeket. *„Kiderült, hogy a derék svájci pusztán a magyar államtól kapott 20 milliárdos bankjegyrendelésen vagy 700 millió magyar koronát keresett, annyit, amennyivel két esztendeig vígan élhetnének az összes magyar nyomdák. Nem vitatja technikai szempontból jó minőségét, de szerinte esztétikai szempontból messze elmarad a nyugati államok valutája, s főleg az amerikai dollár mögött. Ez azért sajnálatos, mert »a bankjegy a bélyeggel együtt az ingyenes népoktatás leghatásosabb izlésnevelő eszköze...« meglehetne kérdezni Orell Füssli úrtól: ha már olyan drága ez a pénz, miért nem izlésesebb és meg kellene kérdezni a magyar pénzügyi kormányzattól, ha már olyan rossz a magyar korona, miért nem szép legalább?”*⁴⁶

A Svájcban készült államjegyek nyomási és szállítási költségei a magyar államnak óriási megterhelést jelentettek. A pénzügyminisztériumot naponta ostromolták leveleikkel a magyar nyomdák, kifogásolva az államjegyek minőségét, felajánlva szolgálataikat. Ennek egyik oka a magyarországi nagy munkanélküliség volt. Ezért a magyar kormány 1921 januárjában tárgyalásokat

⁴⁴ MNG 21575/1982/2b. Helbing Ferenc: Visszaemlékezéseim. Kézirat, Budapest, 1946. 96–97.

⁴⁵ LÁZÁR 1995. 124.

⁴⁶ NÁDAI 1922. 104.

kezdt Budapestén az Orell Füssli céggel egy, a közreműködésével felállítandó önálló magyar pénzjegynyomdáról. Magyarország politikai és gazdasági érdekei úgy kívánták, hogy erre minél hamarabb sor kerüljön. Már az első, 1919. december 4-i pénzjegynyomási szerződés egyik pontjaként felmerült annak a követelménye, hogy a horribilis szállítási költségek és az ezzel járó biztosítási díjak megtakarítása érdekében a svájci cég a magyar fővárosban rendezzen be egy közös tulajdonban lévő pénzjegynyomdát, amely minél hamarabb megkezdi a svájci technikai eljárással változatlan alakú államjegyek gyártását.

Nem sokkal később a Magyar-Amerikai Grafikai és Nyomda Rt. – amely 1922 szeptemberében a Pallas Nyomda és American Bank Note Company egyesüléséből alakult meg – tudomást szerezve a létesítendő pénzjegynyomda tervéről, ajánlatot tett Kállay Tibor pénzügyminiszternek a bankjegynyomda felállítására. A tárgyalások arra a megállapodásra vezettek, hogy a kormány és az Orell Füssli cég Budapestén részvénytársaság formájában egy önálló nyomdát létesít, amely képes lesz Magyarország pénzszükségletét megfelelő kivitelben, modern technikai eszközökkel előállítani. A cég részvényeinek 51%-a a magyar állam, 49%-a az Orell Füssli cég tulajdonába került, de a külföldi cég részvényeinek megváltási joga kizárólagosan a magyar kormányé volt. Az új épület felépítéséig az Állami Nyomdában állították elő a 100 és az 50 koronás bankjegyeket. Közben Kállay Tibor pénzügyminiszter engedélyt adott a Budapestén beépítetlenül hagyott 1200 négyszögöl nagyságú telekrész eladására. Ez a telek már előzőleg a pénzügyi tárca kezelésében volt, és a mai nyomdaépület helye, így 1923-ban a Pénzjegynyomda építése elkezdődött és nagy iramban folyt. Amíg a Magyar Pénzjegynyomda Rt. budapesti székháza az V. kerület Markó utca 13–17. szám alatt elkészült, a svájci cég átmenetileg a Magyar Királyi Államnyomda egyik elkülöníthető géptermében és a körülötte lévő öt helyiségben rendezte be a nyomdarészleget. 1923 végére az új épületet tető alá húzták, és megkezdődött a belső berendezés készítése is. Rövidesen megkezdtek Németországból a gépek beszállítását, majd a Rockstroh gépeket, könyomású gépeket, a galván osztály gépeit szerelték fel.⁴⁷ A budapesti pénzjegynyomda felszerelését a svájci cég szállította, a felállított gépek működtetésének betanításával megbízott szakembereket küldött. Addig pedig, amíg a hazai pénzjegynyomda megkezdhetette működését, a szerződés szerinti időpontokban szállította a megrendelt államjegyeket Budapestre. Időközben a Magyar Pénzjegynyomda Rt. Kállay Tibor pénzügyminiszter 3647/1922. számú leiratával 1937. december 31-ig – a 20 koronán felüli címletű papírpénzek nyomását illetően – pénzjegyelőállítási monopóliumot kapott.⁴⁸

A Magyar Pénzjegynyomda Rt. – már említett – ideiglenes nyomdarészlege 1923. augusztus 18-tól 1925. április 9-ig működött közre államjegyek gyártásában. Itt készültek azok az államjegyek, amelyek előoldalának alján a „Magyar Pénzjegynyomda Rt. Budapest” megjelölés látható. Közben azonban az Orell Füssli cég is folytatta az államjegyek gyártását. Utolsó megrendelését a Magyar Királyi Állami Jegyintézetől 1924. február 14-én kapta. Az államjegyek nyomását fokozatosan a Magyar Pénzjegynyomda Rt. vette át. A svájci megrendelésekkel kapcsolatos utolsó vételár-részletet 1926 júniusában egyenlítették ki, s innentől számítják a Pénzjegynyomda működését. A „Magyar Pénzjegynyomda Rt. Budapest” megjelölésű államjegyek bal alsó sarkában szintén előfordulnak a TW betűk, amelynek az a magyarázata, hogy az egyes címletek lemezei még Zürichben készültek a korábban említett gép alkalmazásával. 1925. április 9-én a Magyar Királyi Államnyomda helységeiből átszállították a nyomdagépeket a már felépített és részben felszerelt, Markó utca 13–17. szám alatt 1925 februárja óta működő székházba, és ott állították üzembe őket. Időközben, 1924 áprilisában a magyar nemzetgyűlés elfogadta a Magyar Nemzeti Bankról szóló 1924. évi V. törvénycikket, amelynek hatására 1924. május 24-én részvénytársasági formában – a mai

⁴⁷ HANKOVICS 2000. 35–36.

⁴⁸ MOLNÁR 2011. 153.

Szabadság tér 8–9. szám alatti bankpalotában – megalakult az önálló magyar jegybank, ami egy újabb hónappal később, június 24-én hivatalosan is megkezdte működését.

A Magyar Királyi Állami Jegyintézetnek, majd a Magyar Nemzeti Banknak időről időre közleményt kellett kiadni a napilapokban, igazolásul, hogy mind a két helyen gyártott, akár a zürichi, akár a magyar nyomdát, akár egyiket sem feltüntető államjegy egyaránt érvényes és azonos értékű. A problémát végül csak a pengő 1927. január 1-jei bevezetése oldotta meg. Ekkor a Magyar Nemzeti Bank tulajdonába került a Pénzjegynyomda az Orell Füssli részesedésével együtt.

A sors érdekessége, hogy bár Kállay Tibor komoly energiát fektetett a Magyar Nemzeti Bank létrehozásába, azonban már nem ő volt pénzügyminiszter, amikor az önálló magyar bankjegykibocsátó pénzügyintézet megkezdte működését. Kállay Tibor 40 évvel később, 1964. május 24-én hunyt el Budapesten – éppen azon a napon, amikor négy évtizeddel korábban részvénytársasági formában megkezdte működését a Magyar Nemzeti Bank.

Irodalom

ADAMOVSZKY 2009.

Adamovszky István: Magyar bankjegy katalógus 1759–1925. Adamo, Budapest 2009.

AMBRUS 1977.

Ambrus Béla: Az államjegyek nyomdajelzései (1920–1923). *Az Érem* XXXIII: 1. 1977. 38–41.

BOTOS 2006.

Botos János: A korona, pengő és forint inflációja (1900–2006). Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest 2006.

GARAMI 2007.

Garami Erika: Pénztörténet. Tas-11 Kft., Budapest, 2007.

HANKOVICS 2000.

Hankovics Iván: 75 éves a Pénzjegynyomda. *Magyar Grafika* XLIV: 4. 2000. 35–39.

LÁZÁR 1995.

Lázár Andor: Visszaemlékezéseim. A Ráday-gyűjtemény tanulmányai, Budapest 1995.

LEÁNYFALUSI–NAGY 2006.

Leányfalusi Károly – Nagy Ádám: A korona-fillér pénzrendszer – Magyarország fém- és papírpénzei 1892–1925. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest 2006.

MOLNÁR 2003.

Molnár Péter: A korona bukása – Magyarország forgalmi pénzei 1920–1927. *Fons* X: 3. 2003. 329–358.

MOLNÁR 2011.

Molnár Péter: A korona pénzrendszer bevezetése, megszilárdulása és bukása, különös tekintettel Magyarországra (1892–1925). Svájci Egyesült Kft., Budapest 2011.

NÁDAI 1922.

Nádai Pál: Orell Füssli. *Magyar Grafika* III: 1. 1922. 104.

PALLOS–TORBÁGYI–TÓTH 2012.

Pallos Lajos – Torbágyi Melinda – Tóth Csaba: A magyar pénz története a kezdetektől napjainkig. Kossuth Kiadó Zrt.-Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2012.

RÁDÓCZY–TASNÁDI 1992.

Rádóczy Gyula – Tasnádi Géza: Magyar papírpénzek 1848-1992. Danubius Kódex Magyar-Osztrák Kiadói Kft., Budapest 1992.

VAS 1999.

Vas János: Mozaikok a 75 éves Magyar Nemzeti Bank történetéből. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Nyíregyháza 1999.

HOLMÁR Zoltán

Kállay Gyűjtemény
H-4400 Nyíregyháza, Bessenyei tér 15.
e-mail: holmar.zoltan@gmail.com

The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)

The Kállay House, which houses the Kállay Collection, was built by the hospital director Dr Rudolf Kállay, whose son Tibor Kállay was the Minister of Finance in the Bethlen government. Under his ministry, preparations were made for the establishment of the Hungarian National Bank in 1924, which celebrated its 100th anniversary in 2024. Tibor Kállay's ministry between 1921 and 1924 coincided with one of the most exciting periods in Hungarian banknote issuance. The peace treaties around Paris that ended the First World War stipulated that the successor states of the Austro-Hungarian Monarchy were obliged to overstamp the banknotes in circulation of the Austro-Hungarian Bank and then – after a transitional period – replace them with their own currency.

In the case of Hungary, this new currency continued to bear the name *korona*. After the banknote issuances of the short-lived Hungarian People's Republic and the Soviet Republic, Hungary began issuing its new banknotes in 1920, in which the 1, 2, 10 and 20 *korona* banknotes were produced using simple printing techniques. Since domestic printing houses had neither the appropriate equipment nor the appropriate paper, the higher denominations of the government stamp series, also dated January 1, 1920, from 50 *korona* to 10,000 *korona*, were produced in Switzerland by the Orell Füssli Printing Institute in Zurich.

The new banknotes of the country that became independent with the dissolution of the Monarchy strikingly represented the great figures of Hungarian history: the 50-korona note featured Ferenc Rákóczi II, the 100-korona note featured Mátyás Hunyadi, the 500-korona note featured Prince Árpád, and the 1000-korona note featured Szent István (Saint Stephen). Pursuant to Act XIV of 1921, the Royal Hungarian State Bank was established on August 1, 1921, as the independent Hungarian central bank. Soon, due to increasing inflation, it became necessary to issue large amounts of paper currency, but due to material savings, from 1923, government notes larger than 100 *korona* were replaced with smaller notes with the same graphics, and new denominations of even higher value than before appeared: 50,000, 100,000, 500,000 and 1,000,000 *korona* banknotes.

Zoltán HOLMÁR

Kállay Collection
H-4400 Nyíregyháza, Bessenyei tér 15.
e-mail: holmar.zoltan@gmail.com

